

HU LUM TIMI

*mbi qëndrimet
e mësimdhënësve për përfshirjen
e EGJS në arsimin fillor para dhe
pas pilotimit të programit*

A Member Association of

International
Planned Parenthood
Federation

European Network

Botimi:

HERA – Asociacioni për Edukim Shëndetësor dhe Hulumtim

Redaktor:

Bojan Jovanovski – HERA

Autorë:

Nikolina Kenig – Fakulteti Filozofik, Instituti i psikologjisë, Universiteti “Shën Qirili dhe Metodij” – Shkup

Ajshe Ajrullai – Byroja për zhvillimin e arsimit – Shkup

Titulli i origjinalit:

Истражување за ставовите на наставниците за воведување на ССО во основното образование пред и по пилотирањето на програмата

Përktheu nga gjuha maqedonase:

Gramoz Shabani

Redaktimi grafik:

Bisera Krckovska

Vendi dhe viti i botimit:

Shkup, 2023

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

613.88:[373.3.011.3-051:316.65(497.7)(047.31)

373.3.015:613.88(497.7)(047.31)

KENIG, Nikolina

Hulumtimi - mbi qëndrimet e mësimdhënësve për përfshirjen e EGJS në arsimin fillor para dhe pas pilotimit të programit [Електронски извор] / [autorë Nikolina Kenig, Ajshe Ajrullai]. - Shkup : HERA – Asociacioni për Edukim Shëndetësor dhe Hulumtim, 2023

Начин на пристапување (URL):

<https://hera.org.mk/SSO-pilotiranje-stavovi-na-nastavnici>. - Превод на делото: Истражување за ставовите на наставниците за воведување на ССО во основното образование пред и по пилотирањето на програмата. - Текст во ПДФ формат, содржи 29 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 02.05.2023

ISBN 978-608-4859-64-2

1. Ajrullai, Ajshe [автор]

а) Сексуално образование -- Основни училишта -- Ставови -- Наставници -- Македонија -- Истражувања

COBISS.MK-ID 60210437

Përmbajtja

4	Rezime
6	Hyrje
7	Pasqyrë e shkurtër e aktiviteteve për përfshirjen e edukimit gjithëpërfshirës seksual (egjs) në arsimin formal në vendin tonë
8	Objektivat e hulumtimit
9	Hulumtime tjera relevante
11	Metoda
11	Instrumenti
12	Procedura
13	Rezultatet
13	Perceptimi i nevojës për përfshirjen e temave nga seksualiteti në mësim
16	Perceptimi i rëndësisë së temave nga seksualiteti në mësim
18	Motivimi i mësimeve që të përfshihen në egjs
21	Pengesat e perceptuara për realizimin e suksesshëm të lëndës së egjs në shkolla
22	Rishikimi personal i mësimeve ndaj përfshirjes së egjs në shkolla
28	Konkluzione

Rezyme

Duke marrë parasysh efektet pozitive të futjes së edukimit seksual në arsimin formal mbi shëndetin e të rinjve, të cilat janë treguar në studime të shumta empirike nga vende të ndryshme, Ministria e Arsimit dhe Shkencës e mbështeti futjen e edukimit gjithëpërfshirës seksual si lëndë zgjedhore në shkollat fillore në vendin tonë. Lidhu me këtë iniciativë, në vitin 2019 HERA kreu një hulumtim mbi qëndrimin e prindërve, mbi rëndësinë e temave kryesore që e përbëjnë këtë lloj edukimi për fëmijët, si dhe nëse ata do të dëshironin që ata të ishin pjesë e arsimit formal. Një vit më vonë, një metodologji e ngjashme u përdor për të kuptuar qëndrimet dhe perceptimet e mësimdhënësve që japin mësim në gjuhën maqedonase dhe shqipe dhe bashkëpunëtorëve nga shërbimet profesionale në të gjitha shkollat fillore në Maqedoni. Gjetjet nga të dy hulumtimet treguan qartë se shumica dërrmuese e prindërve dhe mësimdhënësve i konsiderojnë përmbajtjet si shumë të rëndësishme dhe si rrjedhojë e kësaj, e mbështesin futjen e tyre në edukimin formal të adoleshentëve.

Ky studim empirik¹ synon t'i identifikojë ndryshimet e mundshme në qëndrimet e mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve të tyre nga shërbimet profesionale, lidhur me rëndësinë e përmbajtjeve për edukimin seksual, gatishmërinë dhe motivimin e tyre për të zbatuar këtë lloj të mësimin, si dhe perceptimin e tyre për barrierat e mundshme në realizimin e të njëjtit, të cilat mund të ndodhin në një periudhë dyvjeçare. Zgjedhja e intervalit kohor prej dy vitesh lidhet me diskutimet e shpeshta publike lidhur me këtë temë që u zhvilluan gjatë asaj periudhe dhe më e rëndësishmja, për shkak të zbatimit të pilot programit për edukimin gjithëpërfshirës seksual (EGJS) në shkollat e përzgjedhura në vend.

Pyetëtori prej katër pjesësh, me të cilin u grumbulluan të dhënat në të dyja rastet u shpërnda me mbështetjen e Byrosë për Zhvillimin e Arsimit. Përgjigja u realizua në shkurt 2022, në mënyrë elektronike, me pjesëmarrje vullnetare dhe anonime. Në hulumtim kanë marrë pjesë 1052 mësimdhënës, gjegjësisht bashkëpunëtorë profesional (77,6% femra) nga shkollat fillore në mbarë vendin, dhe nga numri i përgjithshëm 82,7% japin mësim në shkollat ku mësimi zhvillohet në gjuhën maqedonase, gjegjësisht 17,3% në shkollat ku mësimi zhvillohet në gjuhën shqipe.

Duke qenë se fokusi i interesit ishte pyetja se cilat janë ndryshimet e qëndrimeve të mësimdhënësve ndaj përfshirjes të edukimit gjithëpërfshirës seksual nga viti 2020 deri

1/ Gjetjet fillestare të hulumtimit u prezantuan në konferencën shkencore ndërkombëtare Pedagogjia 75 Konferenca shkencore – “Sfidat dhe perspektivat edukativo-arsimore” të mbajtur në maj 2022 në Ohër

në vitin 2022, rezultatet e këtij hulumtimi janë paraqitur kryesisht si krahasuese me hulumtimin që është realizuar me të njëjtën popullatë në vitin 2020. Konkluzioni më i përgjithshëm që doli nga analiza e të dhënave është se mes mësimit dhe punës profesionale në shkollat fillore dominon një qëndrim afirmativ ndaj nevojës për përfshirjen e mësimit formal për edukimin seksual. Rezultatet konfirmuan edhe një herë se nuk ka temë që më shumë refuzohet sesa të pranohet si e rëndësishme për adoleshentët, megjithëse jo të gjitha temat perceptohen si njësoj të rëndësishme. Mirëpo, edhe pse qëndrimet e mësimit janë shumë më tepër afirmative sesa negative, krahasimi i të dhënave sasiore tregon se ka një rënie të lehtë të përqindjes së atyre që konsiderojnë se përmbajtjet e specifikuar janë të rëndësishme, dhe paralelisht me këtë, për disa tema bie edhe nota mesatare se sa janë të rëndësishme për informimin dhe zhvillimin e qëndrimeve dhe vlerave të fëmijëve. Paralelisht me këtë, e njëjta rënie vërehet në gatishmërinë e mësimit dhe bashkëpunësve profesional për t'u trajnuar dhe për ta realizuar mësimin nga edukimi gjithëpërfshirës seksual. Motivimi i mësimit dhe bashkëpunësve që dëshirojnë të zbatojnë mësimin nga EGJS, bazohet kryesisht në qëndrimin e tyre se temat janë shumë të rëndësishme për nxënësit dhe se do të ketë një interesim të madh për këtë lloj mësimi. Ata që nuk do të donin, kryesisht argumentojnë se këto tema nuk janë për moshat 12 deri në 14 vjeç.

Njëlloj si në hulumtimin e mëparshëm, mësimit dhe bashkëpunësve profesional që kanë marrë pjesë në hulumtim, pengesat për zbatimin e suksesshëm të EGJS i gjejnë kryesisht në faktorë jashtë shkollës, kryesisht në hezitimin apo rezistencën e komunitetit dhe prindërve për ta pranuar edukimin sistematik të adoleshentëve në sferën e seksualitetit.

Edhe pse ka shumë këndvështrime të shprehura në pyetjen e hapur lidhur me qëndrimin personal ndaj EGJS-së, analiza e këtyre të dhënave cilësore sugjeron se mes mësimit që nuk ofrojnë mbështetje, mbizotërojnë dy pikëpamje - pikëpamja se edukimi seksual është detyrë e prindërve, si dhe besimi se fillimi i adoleshencës është një moshë kur është herët për të marrë informacione nga sfera e seksualitetit. Mësimit dhe bashkëpunësve profesional që kanë qëndrim afirmativ janë më monolitikë në arsyetimin e tyre se pse e mbështesin përfshirjen e EGJS-së, ndërsa mendimi i tyre bazohet kryesisht në konsiderimin e këtyre përmbajtjeve si shumë të dobishme për nxënësit.

Hyrje

Në korniza të shkollimit formal, në shumë vende janë futur forma të ndryshme të edukimit seksual, ndërsa numri i vendeve që vitet e fundit i kanë pranuar rekomandimet e UNESCO-s dhe agjencive të tjera të OKB-së për një kurrikulë gjithëpërfshirëse për edukimin e të rinjve në sferën e seksualiteti po rritet². Kështu, për shembull, në Angli, në vitin 2020, në bazë të një dispozite statutore të Ministrisë së Arsimit, dhe pas konsultimeve me publikun dhe ekspertët, përmbajtjet nga sfera e seksualitetit u futën si të detyrueshme si në arsimin fillor ashtu edhe në atë të mesëm³. Në Tunizi, në përpjekje për të reduktuar dhunën e përhapur seksuale, Ministria e Arsimit, në vitin 2019, kërkon përfshirjen e përmbajtjes së edukimit seksual të detyrueshëm për të gjithë nxënësit e moshës 5 deri në 18 vjeç dhe po emëron staf për të ndihmuar në këto përpjekje⁴.

Sipas të dhënave në dispozicion, nga 123 vende të përfshira në studimet ndërkombëtare për zbatimin e përmbajtjes së edukimit seksual, më shumë se gjysma, pra 85, raportojnë se temat përkatëse nga sfera e seksualitetit janë të përfshira në kurrikulat e tyre kombëtare, ose si përmbajtje të përfshira në lëndë të ndryshme ose si lëndë e pavarur⁵. Temat që janë përfshira në këto kurrikula ndryshojnë në shtrirje dhe thellësi, së bashku me moshat në të cilat ato u ofrohen të rinjve. Si shembuj të praktikave më të mira, për sa i përket vazhdimësisë, gjerësisë dhe cilësisë së zbatimit, modelet më të përmendura janë ato në Estoni, Gjermani, Holandë dhe Suedi. Për ta është veçanërisht e rëndësishme që të përcillen me analiza të thella të efekteve, të cilat flasin qartë për faktin se realizimi i këtij lloji edukimi ndihmon në reduktimin e infeksioneve seksualisht të transmetueshme⁶, hyrjen e parakohshme në marrëdhënie seksuale, uljen e numrit të shtatzënive minorene⁷ dhe uljes së dhunës në marrëdhëniet intime, përfshirë edhe ato seksuale⁸.

2/ UNESCO (2021). *The journey towards comprehensive sexuality education: Global status report*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

3/ *Relationships and Sex Education in Schools (England) - House of Commons Library (parliament.uk)*

4/ *Tunisia Becomes First & Only Arab Country to Introduce Sex Education (carthagemagazine.com)*

5/ UNAIDS Unified Budget, Results and Accountability Framework (2016-21); Ketting & Ivanova (2018). *Survey on Sexuality Education in Europe and Central Asia*, IPPF; UNFPA (2021). *LEARN.PROTECT. RESPECT.EMPOWER. The status of comprehensive sexuality education in Asia and the Pacific*, UNFPA, UNESCO & IPPF

6/ Haberland N. and Rogow D. 2015. *Sexuality education: Emerging trends in evidence and practice*. *Journal of Adolescent Health*, 56(1), 15-21. [e-journal] <<http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.08.013>>

Pasqyrë e shkurtër e aktiviteteve për përfshirjen e Edukimit Gjithëpërfshirës Seksual (EGJS) në arsimin formal në vendin tonë

Në vitin 2018, gati një dekadë pas miratimit të Kornizës për edukimin seksual⁹, e cila shërben si dokument fillestar për nevojën dhe mënyrën sesi duhet të zbatohet ky lloj edukimi në vend, nga ana e Byrosë për Zhvillimin e Arsimit (BZHA) u miratua një Vendim për formimin e grupit punues, obligim i të cilit është që të dorëzojë propozim në Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës se cili do të ishte modeli më i mirë për realizimin e edukimit gjithëpërfshirës seksual për arsimin fillor dhe të mesëm. Në bazë të diskutimeve shteruese, bazuar në përvojat e mëparshme në vende të tjera, si dhe në përvojat dhe nevojat në kontekstin e brendshëm, ky grup punues solli rekomandime për kategorinë optimale të moshës dhe metodologjinë e mësimdhënies, vendosi nëse është më adekuate që përmbajtjet të realizohen në kuadër të një lënde të pavarur ose të përfshihet në disa lëndë tashmë ekzistuese dhe nëse do të mësohen përmes një lënde të detyrueshme apo zgjedhore dhe sugjeroi se si të përzgjidhen dhe të trajnohen mësimitdhënësit që do ta zbatojnë atë.

Në kurrikulën e Konceptit për arsimin fillor të miratuar në vitin 2021, lënda (me titull punës) Edukimi gjithëpërfshirës seksual është treguar si shembull i lëndës zgjedhore të lirë. Kjo do të thotë se në mësim mund të përfshihen vetëm ata nxënës që kanë shprehur dëshirën dhe kanë marrë leje nga prindërit/kujdestarët, ndërsa për të tjerët nuk është i detyrueshëm. Gjatë vitit 2020/21, bazuar në rekomandimet më të fundit të UNESCO-s¹⁰, u zhvillua një propozim kurrikulë kulturore, d.m.th., e përshtatur për moshën, të cilin BZHA e miratoi si program fillestar për zhvillimin e pilot mësimitdhënies me nxënës nga klasa e 9-të në vitin shkollor 2021/ 22.

Mësimi në kuadër të pilot programit u realizua kryesisht për shkak të nevojës për të vlerësuar programin dhe efektet e tij, pra për të ofruar përvoja që do të kontribuojnë në përmirësimin e programit, materialeve mësimore dhe metodologjisë së rekomanduar të mësimitdhënies. Pilotimi u krye në tre shkolla fillore të përzgjedhura, dy nga mjedisi urban dhe një nga mjedisi rural, me nxënës të cilët, me lejen e prindërve, i ndoqën vullnetarisht orët e edukimit

-
- 7/ Kivela, J., Haldre, K., & Part, K., Ketting, E. & Baltussen, R. (2014). *Impact and cost-effectiveness analysis of the national school-based sexuality education programme in Estonia*. *Sex Education*. 14/1, 1-13. 10.1080/14681811.2013.813386. I disponueshëm në: <https://www.researchgate.net/profile/Evert-Ketting/publication/263175817_Impact_and_cost-effectiveness_analysis_of_the_national_school-based_sexuality_education_programme_in_Estonia/links/54184c0d0cf2218008bf3448/Impact-and-cost-effectiveness-analysis-of-the-national-school-based-sexuality-education-programme-in-Estonia.pdf?origin=publication_detail>
- 8/ *Comprehensive sexuality education -factsheet series*. (2020). UNFPA, WHO & BZgA. <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_turkey_factsheet_all_-_who_web_r4.pdf>
- 9/ I disponueshëm në: <<https://hera.org.mk/ramka-za-seopfatno-seksualno-obrazov-2/>>
- 10/ UNESCO (2018). *International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach*, Paris: UNESCO, <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>>

gjithëpërfshirës seksual. Para kësaj, në vitin 2021, u kompletua një trajnim disaditor për mësimdhënësit, të cilët morën pjesë edhe në trajnimin dhe zbatimin e pilot programit në baza vullnetare. Mësimi në suaza të pilotimit u zhvillua në gjysmë vjetorin e parë, nga tetori deri në dhjetor 2021, si një aktivitet jashtëshkollor.

Objektivat e hulumtimit

Që të sigurohet një pasqyrë e perceptimeve dhe qëndrimeve të prindërve dhe mësimdhënësve lidhur me përfshirjen e përmbytjes mësimore, pra lëndës zgjedhore në arsimin fillor, bazuar në modelin e edukimit gjithëpërfshirës seksual (EGJS)¹¹ të cilin e rekomandojnë agjencitë përkatëse të Kombeve të Bashkuara, HERA realizoi dy hulumtime. Një anketë është kryer në vitin 2019 dhe përfshin 800 të anketuar, prindër të fëmijëve adoleshentë, maqedonas etnikë dhe shqiptarë etnikë. Gjetjet nga ky sondazh anonim treguan se prindërit kanë një qëndrim afirmativ ndaj përfshirjes së kësaj lënde zgjedhore dhe se në përqindje shumë të larta ata pajtohen me dobinë e të gjitha aspekteve të ofruara të EGJS-së. Përqindja e prindërve që janë dakord që fëmijët duhet t'i mësojnë këto tema ndryshon ndërmjet 82% dhe 96%, ku pëlqimi më i lartë është regjistruar për temat që lidhen me marrjen e informacionit, qëndrimet ose aftësitë për: (1) mbrojtja nga dhuna ndaj grave, dhuna seksuale dhe dhuna në rrjetet sociale, (2) shërbimet dhe ndihma mjekësore gjatë rrezikut nga infeksionet seksualisht të transmetueshme dhe HIV, (3) mbrojtja nga shtatzënia e padëshiruar, (4) mekanizmat për mbrojtjen e të drejtave seksuale dhe riprodhuese dhe (5) ndryshimet në pubertet. Përqindja më e ulët e pranimit (82%), por gjithsesi shumë e lartë, është shprehur nga prindërit lidhur me nevojën për të marrë njohuri për rëndësinë dhe pëlqimin e partnerit gjatë hyrjes në marrëdhënie seksuale, veçanërisht për të parën. Ky hulumtim gjithashtu identifikon se nuk ka hendek në përgjigjet ndërmjet baballarëve kundrejt nënave, ashtu siç nuk ka dallime të theksuara për sa i përket moshës, mjedisit jetësor apo statusit ekonomik të të anketuarve. Përkatësia etnike e prindërve shoqërohet me dallime më të theksuara sa i përket qëndrimit ndaj përfshirjes së përmbytjeve të ndryshme për edukimin seksual në arsimin fillor. Përderisa përqindja e prindërve maqedonas që pranojnë të mësohen të gjitha temat.

11/ *Raporti nga ky hulumtim është i disponueshëm në <<https://hera.org.mk/istrazhuvane-osven-vla-data-i-roditelite-kazhaa-da-za-voveduvane-seksualno-obrazovanie-vo-uchilishtata/>>, në gjuhën maqedonase, shqipe dhe angleze*

Hulumtime tjera relevante

Të gjitha vendet ku është futur ose po futet edukimi seksual, herë pas here ose për një kohë të gjatë janë përballur me rezistencë nga grupe të caktuara të shoqërisë. Rezistenca artikullohet në mënyra të ndryshme. Një nga ato tipiket është në formën e shprehjes së shqetësimit se sistemi i vlerave mbi të cilin bazohet ky edukim (barazia gjinore, të drejtat e njeriut, intoleranca ndaj dhunës, veçanërisht seksuale, gjithëpërfshirja, etj.) është plotësisht ose pjesërisht në kundërshtim me vlerën e matricës së shoqërisë. Shpesh, rezistenca merr përmasa të propagandës së organizuar të të ashtuquajturve lëvizjet anti-gjinore, sipas të cilave, arsimit është nën kërcënimin e teorisë gjinore, për shkak të së cilës nxënësit janë të “indoktrinuar” ndaj feminizmit radikal, “të tërhequr në seksualizimin e hershëm” dhe “të hutuar në pikëpamje të orientimit seksual dhe identitetin”¹². Janë regjistruar shembuj, si në Ugandë¹³, Mali¹⁴ dhe në rajon edhe në Kroaci¹⁵, kur për shkak të kundërshtimit të fortë të segmenteve të shoqërisë, edukimi seksual është tërhequr nga planet dhe programet mësimore, edhe pasi është bërë përparim i dukshëm në procesin e argumentimit të përfitimeve të tij në publik.

Pavarësisht shkallës së rezistencës, një sfidë tjetër serioze për të gjitha sistemet ku zbatohet edukimi seksual janë padyshim qëndrimet e mësimit dhe mundësia e trajnimit të tyre, veçanërisht atyre që tashmë janë të punësuar dhe nuk kanë pasur mundësi të trajnohen gjatë arsimit profesional. Kështu, kryesisht për shkak të natyrës tabu të disa temave, si mësimit dhe nxënësit raportojnë se mësuesit përdorin “kapërcim” të disa përmbajtjeve¹⁶, kështu që ka një hendek midis kurrikulës dhe zbatimit aktual. Në vendin tonë, përvoja të ngjashme¹⁷ janë vërejtur gjatë realizimit të lëndës Shkathtësitë jetësore¹⁸ në arsimin e mesëm, gjë që tregon se në nivelin fillor, kjo praktikë ka shumë gjasa të jetë edhe më e përhapur.

12/ Kuhar, R. & Zobec, A. (2017). *The anti-gender movement in Europe and the educational process in public schools* - In: *CEPS Journal* 7 2, S. 29-46 - URN: urn:nbn:de:0111-pedocs-145948 - DOI: 10.25656/01:14594

13/ Hinsiiima, A. B., et. al. (2019). *Institutional and contextual obstacles to sexuality education policy implementation in Uganda*. *Sex Education*, 20, 17-32

14/ Thurston, A. (2019). *Mali: A Controversy Around Sex Education*. 7 January, 2019. I disponueshëm: <<https://sahelblog.wordpress.com/2019/01/07/mali-a-controversy-around-sex-education/>>

15/ Štulhofer, A. (2016): *Is there a need for a European-wide initiative on comprehensive sexuality education? Reflections from Croatia*, *Sex Education*, DOI:10.1080/14681811.2016.1146987; <<https://znajznanje.pariter.hr/wp-content/uploads/2017/01/Seksualnost-i-mladi-u-Primorsko-goranskoj-%C5%BEupanji-EN-2.pdf>>

16/ UNESCO (2021). *The journey towards comprehensive sexuality education: Global status report*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO); Mkumbo K. A. (2012). *Teachers' attitudes towards and comfort about teaching school-based sexuality education in urban and rural Tanzania*. *Global journal of health science*, 4(4), 149–158. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v4n4p149>

Nga ana tjetër, nxënësit me përvojë në programet e edukimit seksual e theksojnë rëndësinë qendrore të mësimit të përgatitur mirë, të cilët dinë të përdorin një qasje të orientuar drejt nxënësve dhe të cilët mund të ofrojnë një klimë të sigurt për këtë lloj mësimi, veçanërisht për vajzat dhe djemtë që nuk përputhen me rolin tradicional të mashkullit¹⁹. Rrallëherë çdo vlerësim, i çfarëdo lloj edukate seksuale, nuk vë në dukje se nëse mësimit nuk kanë njohuri, por edhe qëndrime personale për miratimin e përmbajtjes, edukimi nuk mund të jetë i suksesshëm. Të dhënat nga hulumtimet e kryera në vende të tjera ku zbatohet edukimi seksual, sugjerojnë se një rol kyç në cilësinë e mësimit në përgjithësi, por veçanërisht për përmbajtjet delikate si seksualiteti, luajnë mësimit dhe qëndrimi i tyre ndaj përmbajtjes me të cilën punojnë²⁰. Përveç shpesh problemit të përmendur me mungesën e trajnimit sistematik të mësimit gjatë përgatitjes së tyre profesionale, ata e përmendin si pengesë serioze shqetësimin e të folurit për tema të caktuara, frikën se mund të kritikohen nga prindërit për shkak të qëndrimeve të shprehura që prindërit i konsiderojnë problematike, pra në konflikt me qëndrimet e tyre, ose që nuk do të dinë t'i përgjigjen disa pyetjeve të nxënësve²¹. Prandaj, është plotësisht e kuptueshme pse ata insistojnë të investojnë përpjekje shtesë jo vetëm në trajnimin e mësimit, por edhe në forcimin e motivimit dhe fuqizimit të tyre psikologjik²².

-
- 17/ Vasilevska, L. (2014). Raport nga hulumtimi për mundësitë për informim të nxënësve nga fusha e shëndetit riprodhues dhe mbrojtjen e tij në shkollë, HERA dhe Qendra për arsim profesional, Shkup.
- 18/ Një pjesë nga përmbajtjet e programit mësimor të kësaj lënde janë kushtuar seksualitetit. Lënda realizohet në bazë të zgjedhjes së mësimit nga përmbajtjet e ofruara, e kështu, ato nga sfera e seksualitetit, tipikisht shumë rrallë përpunohen
- 19/ P.sh.: Rose, I. D. et al (2019). Key Factors Influencing Comfort in Delivering and Receiving Sexual Health Education: Middle School Student and Teacher Perspectives. *American Journal of Sexuality Education*, 14 (4), 466-489; Eisenberg, M.E., Madsen, N., Oliphant, J.A., Sieving, R.E. (2013). Barriers to providing the sexuality education that teachers believe students need. *School Health*, 83,5, 335-42; Cohen J. N, Sears B, Weaver A. D. (2004). Sexual health education: Attitudes, knowledge and comfort of teachers in New Brunswick schools. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 13:1-15
- 20/ Cohen J. N, Sears B, Weaver A. D. (2004). Sexual health education: Attitudes, knowledge and comfort of teachers in New Brunswick schools. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 13, 1-15
- 21/ Preston, M. (2019). "I'd rather beg for forgiveness than ask for permission": Sexuality education teachers' mediated agency and resistance, *Teaching and Teacher Education*, 77, 32-340; Walters, A.S. & Hayes, D.M. (2007). Teaching about sexuality: Balancing contradictory social messages with professional standards, *American Journal of Sexuality Education*, 2, 27-47
- 22/ Mathews, C., Boon, H., Flisher, A. J., Schaalma, H. P. (2006). Factors associated with teachers' implementation of HIV/AIDS education in secondary schools in Cape Town, South Africa. *AIDS Care*, 18, 388-397

Metoda

Pjesëmarrës

Në bazë të një vendimi vullnetar, në hulumtimin e përsëritur kanë marrë pjesë gjithsej 1052 mësime dhe bashkëpunëtorë profesional (psikolog, punëtor social, pedagog ose defektolog) nga shkollat fillore në mbarë vendin, ku mësimi zhvillohet në gjuhën maqedonase ose shqipe. Moshë mesatare e të anketuarve në këtë hulumtim është $M_2=42.8$ ($SD_2=12.1$) vjet, dhe përvoja mesatare e tyre në punë është $M_2=15.9$ ($SD_2=9.8$) vjet, shumë e ngjashme me pjesëmarrësit e mëparshëm, moshë mesatare e të cilëve ishte $M_1=43.3$ vjet ($SD_1=9.8$) dhe stazhi i punës, $M_1=15.6$ ($SD_1=10.2$). Në Tabelën 1 është prezantuar pasqyra e të dy grupeve të pjesëmarrësve sipas gjinisë dhe gjuhës së mësimit.

Tabela 1. Struktura e ekzemplarit sipas gjinisë dhe gjuhës së mësimit

Pjesëmarrës	Gjuha e mësimit		Gjinia		Gjithsej
	maqedonisht	shqip	femra	meshkuj	
2020 (e parë)	500 (83,3 %)	100 (16,7 %)	458 (76,2 %)	142 (23,8 %)	600 (100 %)
2022 (e dytë)	870 (82,7 %)	182 (17,3 %)	822 (78,2 %)	230 (21,8 %)	1.052 (100 %)

Dy ekzemplarët janë pothuajse identik sipas përqindjes së përfaqësimit të meshkujve dhe femrave, përkatësisht mësime dhe bashkëpunëtorë që japin mësim në gjuhën maqedonase dhe shqipe. Dallime të vogla vërehen në përqindjen e mësime dhe bashkëpunëtorëve që vetë-identifikohen si shumë fetarë kundrejt atyre mesatarisht fetarë, pra ateistë/agnostikë dhe atyre që refuzojnë t'i përgjigjen kësaj pyetjeje. Kështu, në herën e parë përqindja e atyre që pretendojnë se janë shumë fetarë ishte 10.8%, dhe në të dytën 14.8%. 67.5% e identifikuan veten si mesatarisht fetarë në sondazhin e parë, dhe 60.7% në sondazhin e dytë, ndërsa 3.8% në sondazhin e parë krahasuar me 5.2% në sondazhin e dytë si ateistë/agnostikë.

Instrumenti

Të anketuarve iu dha një pyetësor elektronik me pyetje që i përkisnin 4 grupeve:

- të dhënat demografike, duke përfshirë gjininë, moshën, kohëzgjatjen e stazhit, lëndën dhe shkallën e vetëvlerësimit të fesë (në tre kategori rendore: shumë, mesatarisht, aspak dhe nuk dua të përgjigjem);

- pyetje nëse përmbajtjet e përzgjedhura nga sfera e shëndetit seksual dhe riprodhues duhet të përfshihen në mësim apo jo;
- pyetjet që kërkojnë një vlerësim të rëndësisë së secilës prej përmbajtjeve (në një shkallë nga 0 – aspak e rëndësishme dhe nuk duhet të përfshihet në mësimdhënie, deri në 3 – shumë e rëndësishme dhe duhet të përfshihet në mësim);
- pyetjet që kanë të bëjnë me motivimin e mësimit për t'u trajnuar dhe për të realizuar edukimin gjithëpërfshirës seksual dhe për të siguruar një pasqyrë të perceptimit të tyre për barrierat për futjen e EGJS-së në mësimin formal.

Në fund të pyetësorit kishte hapësirë për komente të hapura lidhur me temën.

Procedura

Pyetësi (një formular në gjuhën maqedonase dhe një në shqip) është postuar online në platformën google forms dhe pjesëmarrësve potencialë - mësimit dhe bashkëpunëtorët profesional nga të gjitha shkollat fillore në vend, u është dërguar në adresat e tyre personale e-mail, të njohur për BZHA. Versioni, i cili fillimisht ishte përgatitur në gjuhën maqedonase, është përkthyer në shqip nga një ekspert kompetent dygjuhësh. Ky përkthim më pas u kthye në maqedonisht nga një autore dygjuhësh i këtij raporti. Versioni i përkthyer dhe “i kthyer” nuk kishin dallime të dukshme.

Të dhënat mbi qëllimin e hulumtimit, si dhe garancia e anonimitetit dhe konfidencialitetit u shpjeguan në mesazhin hyrës të pyetësorit. Linku ishte i disponueshëm për përgjigje në muajin mars 2022.

Përpunimi statistikor i të dhënave sasiore është bërë duke përdorur pakon SPSS 26. Të dhënat cilësore janë kategorizuar në mënyrë deduktive-induktive. Në fazën e parë u përdorën temat dhe nëntemat e marra nga hulumtimi në vitin 2020 dhe më pas u hapën të reja, në përputhje me materialin e marrë nga kthimi në vitin 2022. Besueshmëria intrasubjektive e kategorizimit është siguruar duke kontrolluar harmonizimin e kategorizimit në tri rilexime të veçanta të materialit me një interval kohor prej dy ditësh. Besueshmëria ndërsubjektive, e cila rezultoi gjithashtu e kënaqshme (përputhje mbi 90%), u kontrollua duke krahasuar kategorizimet e bëra në mënyrë të pavarur nga dy autoret e raportit, duke u bazuar në skemën e kodimit të zhvilluar më parë.

Rezultatet

Kudo që kishte një bazë, rezultatet paraqiten si krahasuese (1) për dy rastet e hulumtimit, (2) sipas gjuhës së në të cilën zhvillohet mësimi, ose, sipas të dy kritereve.

Perceptimi i nevojës për përfshirjen e temave nga seksualiteti në mësim

Siç tashmë është shpjeguar, pyetjet se cilat tema duhet (ose nuk duhet) të përfshihen në kurrikulën e lëndës edukimi seksual janë ndërmarrë nga hulumtimi i parë. Për ta bërë më të lehtë ndjekjen e krahasimeve, këtu janë dhënë të plota. Pyetjet janë:

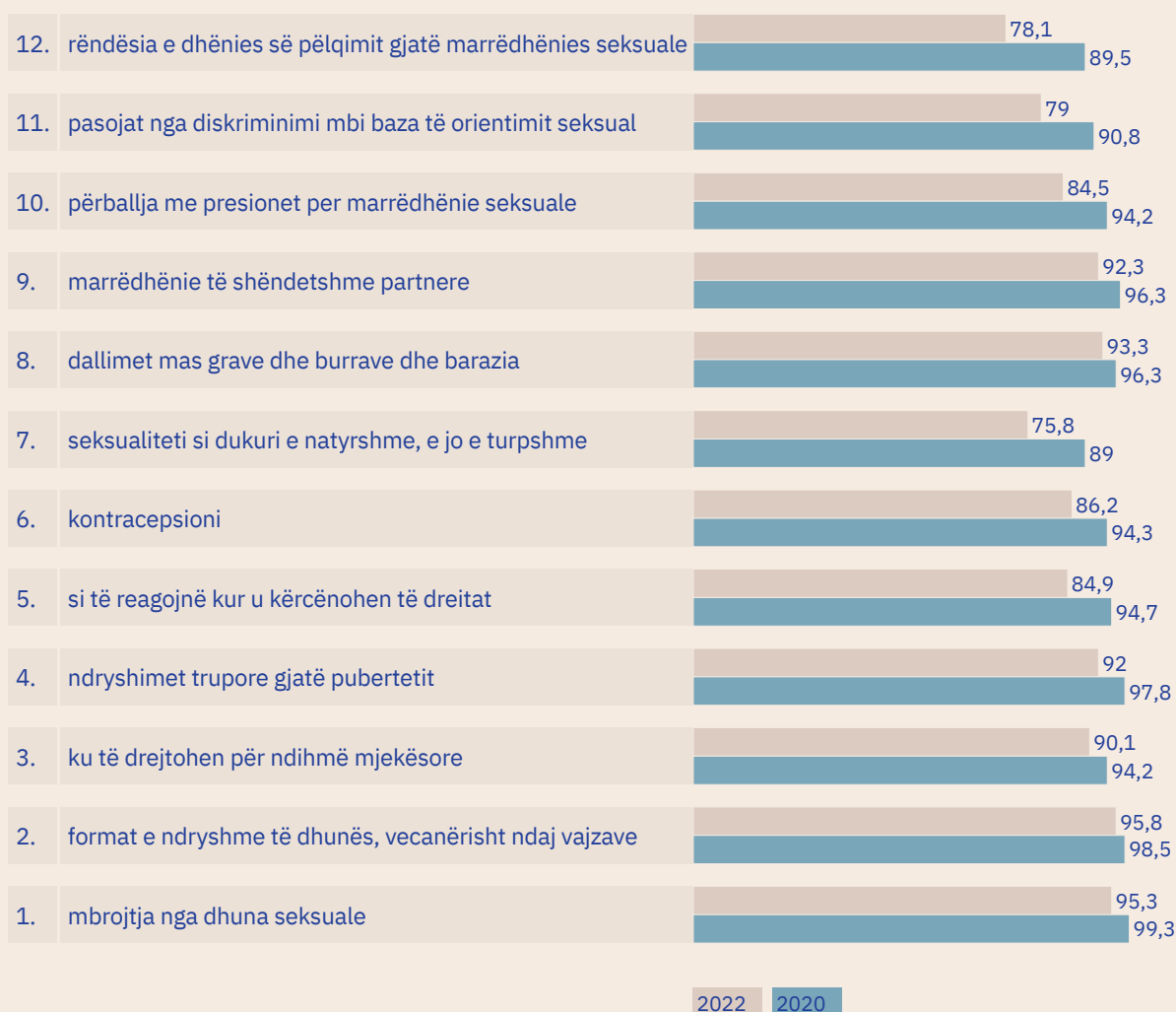
A duhet të mësojnë nxënësit për të:

1. Si të mbrohen nga dhuna seksuale në jetën e përditshme dhe dhuna në rrjetet sociale?
2. Cilat janë format e ndryshme të dhunës dhe se dhuna, veçanërisht ndaj vajzave, ka pasoja për të gjithë shoqërinë?
3. Ku të drejtohen për ndihmë mjekësore në rast rreziku për HIV dhe infeksionet seksualisht të transmetueshme?
4. Çfarë ndryshimesh trupore ndodhin tek të dy gjinitë gjatë pubertetit?
5. Si të reagojnë dhe kujt t'i drejtohen kur kërcënohen të drejtat e tyre seksuale dhe riprodhuese?
6. Çfarë është kontracepsioni dhe si të mbroheni nga shtatzënia e padëshiruar?
7. Se marrëdhëniet seksuale, dëshirat dhe kënaqësitë janë dukuri natyrore dhe jo të turpshme
8. Cilat janë dallimet midis grave dhe burrave dhe çfarë do të thotë trajtim i barabartë dhe barazi?
9. Si krijohen marrëdhënie të shëndetshme me partnerin të bazuara në respekt dhe cilat marrëdhënie janë të dëmshme për adoleshentët?
10. Si të përballen me presionet nga mjedisi për të pasur marrëdhënie seksuale?
11. Cilat janë pasojat individuale dhe shoqërore të diskriminimit në bazë të orientimit seksual?
12. Cili është kuptimi i dhënies së pëlqimit gjatë marrëdhënies seksuale, sidomos të parës?

Në Grafikon 1 është bërë krahasimi i përgjigjeve në këtë pyetje të të anketuarve në vitin 2020 dhe 2022. Janë paraqitur përqindjet e përgjigjeve pozitive për pyetjet e përmendura. Nga prezantimi shihet se mbizotëron qëndrimi i miratimit për përfshirjen e të gjitha temave, dhe se përmbajtjet e përmendura duhet të përfshihen në mësimin formal në arsimin fillor, ekziston shkallë e lartë e pajtueshmërisë në të dyja rastet.

Për të gjitha temat e trajtuara, me sa duket, përqindja e mësimit dhe bashkëpunëtorëve profesional që ofrojnë mbështetje është në një rënie të lehtë - më e parëndësishme kur fjala është për nevojën për t'i mësuar të gjitha format e dhunës, veçanërisht ndaj vajzave, dhe për të mësuar dallimet midis burrave dhe grave, ndërsa është më e theksuar në aspektin e trajtimit të seksualitetit si të natyrshëm në krahasim me atë të turpshëm dhe rreth fitimit të kompetencave për t'u përballur me presionet për të pasur marrëdhënie seksuale, veçanërisht të parën. Edhe krahas rënies statistikisht të rëndësishme në përqindjen e përgjigjeve afirmative, fakti mbetet se edhe përmbajtja më pak e pranuar ende miratohet nga më shumë se ¾ e të anketuarve.

Grafiku 1. Krahasim i përqindjes së pranimit të temave të EGJS – 2020 me 2022

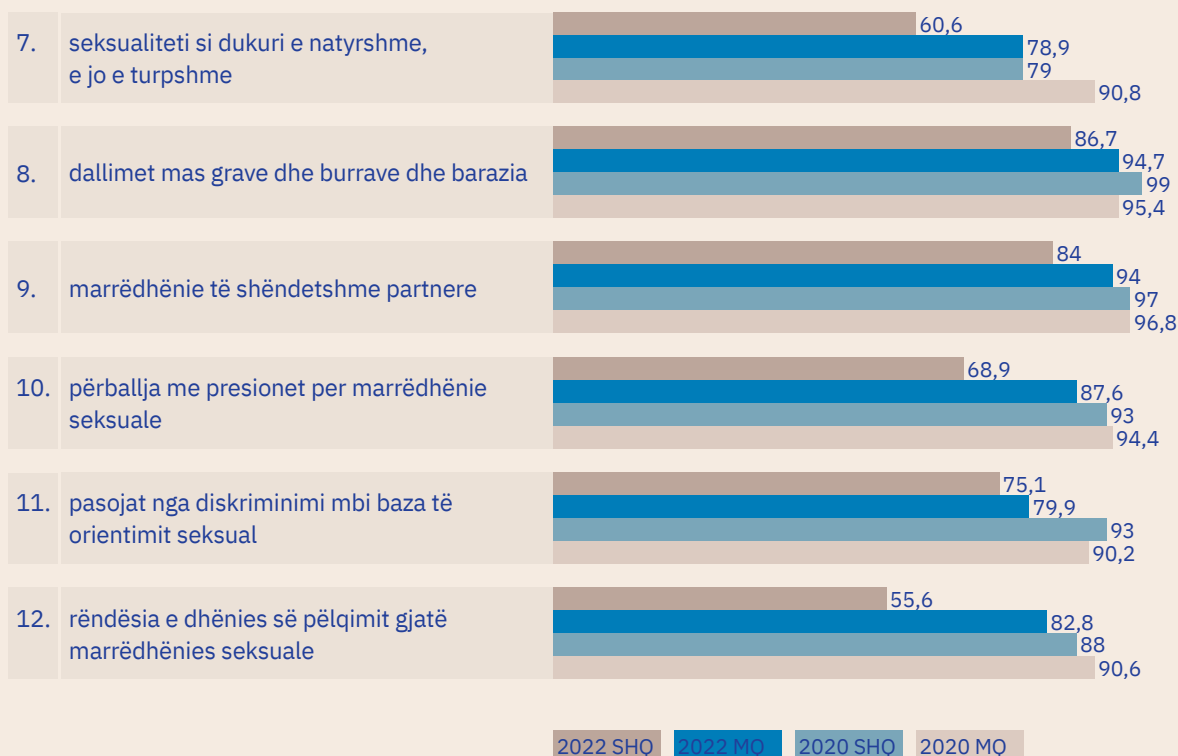
Përvojat e ndryshme me trajtimin e pilotimit të programit të EGJS-së në shkollat me mësim në gjuhën shqipe në krahasim me ato në gjuhën maqedonase, e imponuan nevojën për të kontrolluar nëse (dhe për sa i përket temave) ka dallime të theksuara ndërmjet mësimdhënësve që japin mësim në njëren gjuhë dhe ato në tjetrën. Tabelat 2a dhe 2b (të ndara për lexueshmëri) ofrojnë pikërisht një pamje të tillë krahasuese. Vështrimi i këtyre të dhënave nxjerr përfundim të përgjithshëm se rënia e mbështetjes në vitin 2022 është më e ndjeshme tek mësimdhënësish, në vitin 2022, krahasuar me vitin 2020, rënia e mbështetjes së pa rezervë është më e theksuar për 1. nxënësit që mësojnë për kontracëpsionin (74.2% kundrejt 94% në herën e parë), 2. për përballimin e presioneve për të hyrë në marrëdhënie seksuale. (68,9% kundrejt 93% në herën e parë) dhe për 3. marrjen e informacionit për rëndësinë e dhënies së pëlqimit për marrëdhënie seksuale, veçanërisht të parën, (55,6% kundrejt 88%).

Prandaj, nëse të dy grupet krahasohen me njëri-tjetrin për sa i përket pranimit të temave në vitin 2022, konstatohet se nuk ka dallime të rëndësishme statistikiisht vetëm në raport me tre nga temat e ofruara: 1. si të mbrohen nxënësit nga dhuna seksuale në jetën e përditshme dhe dhuna në rrjetet sociale, 2. njohja me format e ndryshme të dhunës dhe pasojat e saj për të gjithë shoqërinë, si dhe 3. njohja me pasojat e diskriminimit në bazë të orientimit seksual. Për të gjithë të tjerët, te kuadri mësimdhënës i shkollave ku mësohet në gjuhën shqipe, qëndrimi ndaj nevojës për përmbajtje të tjera është më i përmbajtur.

Grafiku 2a. Krahasim i përqindjeve të pranimit të temave të EGJS-së (1-6) të mësimdhënësish të cilët japin mësim në gjuhë të ndryshme – 2020 dhe 2022

Grafiku 2b. Krahasim i përqindjeve të pranimit të temave të EGJS-së (7-12) të mësuesve të cilët japin mësim në gjuhë të ndryshme – 2020 dhe 2022

Një konstatim tjetër që me siguri del nga vështrimi i rezultateve se a duhet të përfaqësohen temat e përmendura, është se asnjëra prej tyre nuk ka marrë më pak nga shumica e votave për mbështetje (mbi 50%). Përveç kësaj, gjysma e përmblajtjeve të prezantuara në hulumtimin e dytë e mbështesin si të nevojshme me mbi 90% të mësuesve.

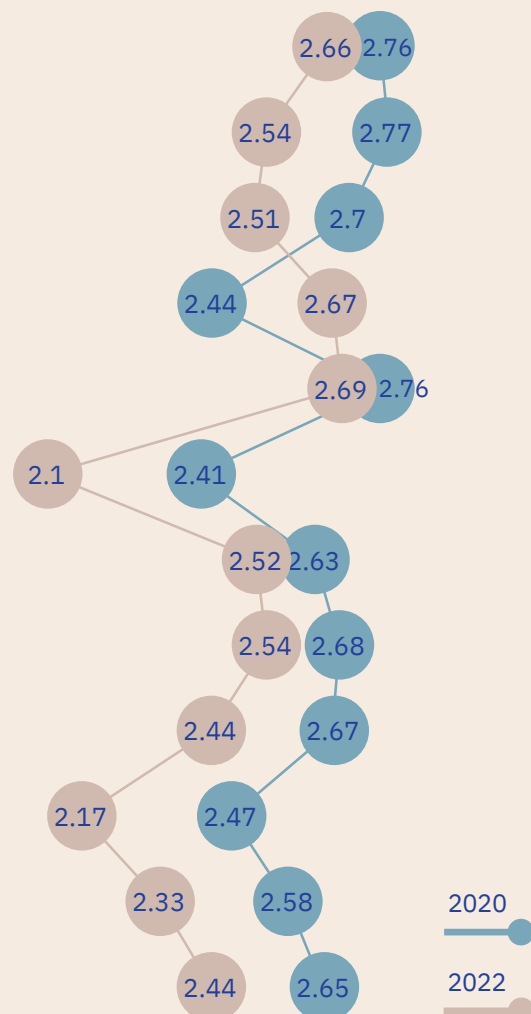
Krahasimi i përqindjeve të mësuesve që japin përgjigje afirmative për secilën nga temat, profesioni i të cilëve lidhet me temat (biologjia, shoqëria civile dhe anëtarët e shërbimit profesional) me pjesën tjetër, tregoi se mes këtyre dy grupeve mësuesish nuk ka dallime të rëndësishme statistike për secilën nga përmblajtjet e treguara.

Perceptimi i rëndësisë së temave nga seksualiteti në mësim

Në Grafikon 3 janë paraqitur vlerat mesatare (të cilat mund të ndryshojnë nga 0 deri në 3) për rëndësinë e vlerësuar të secilës prej temave në dy vitet e hulumtimit. Vlerësimi mbi 2.5 tregon se, mesatarisht, të anketuarit e vlerësuan temën si shumë të rëndësishme dhe të detyrueshme për ta mësuar, dhe mbi 1.5 si mesatarisht të rëndësishme.

Grafiku 3. Krahasimi i rëndësisë mesatare të atribuar të temave të EGJS-së në vitin 2020 dhe 2022

2.	format e ndryshme të dhunës, vecanërisht ndaj vajzave
3.	ku të drejtohen për ndihmë mjekësore
4.	ndryshimet trupore gjatë pubertetit
5.	si të reagojnë kur u kërcënohen të dreitat
6.	kontracesioni
7.	seksualiteti si dukuri e natyrshme,...
8.	dallimet mas grave dhe burrave dhe barazia
9.	marrëdhënie të shëndetshme partnere
10.	përballja me presionet për marrëdhënie...
11.	pasojat nga diskriminimi mbi baza të orient...
12.	rëndësia e dhënies së pëlqimit gjatë...
13.	të gjithë

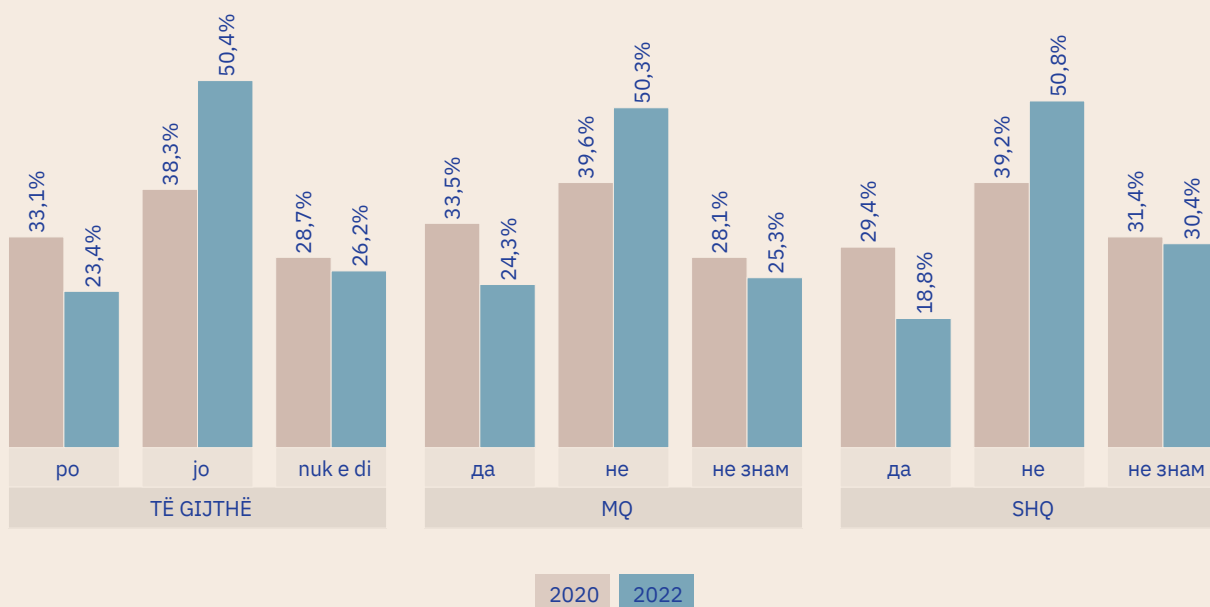

Të testuar me t-testin për matje të pavarura, të gjitha ndryshimet në proceset e rëndësisë së perceptuar të temave janë statistikisht të rëndësishme në nivelin 0.01. Megjithatë, vlen të theksohet se edhe në rrethanat e këtij ndryshimi, asnjë temë nuk vlerësohet si e parëndësishme (nën $M=1.5$). Madje edhe aspektet më të ulëta të vlerësuara të EGJS-së sipas rëndësisë, që janë trajtimi i seksualitetit si fenomen natyror dhe jo i turpshëm ($M_1= 2.41$ dhe $M_2=2.10$) dhe njohja me pasojat e diskriminimit në bazë të orientimit seksual ($M_1= 2.47$ dhe $M_2=2.17$), së bashku me 3 aspekte të tjera, megjithatë, kanë trajtim mesatarisht të rëndësishëm (mesatarja e tyre ndryshon ndërmjet 2 dhe 2.5). Shtatë aspekte të tjera perceptohen si shumë të rëndësishme mesatarisht dhe duhet të përfshihen në mësimdhënie (me një mesatare mbi 2.5) në të dyja rastet. Në vitin 2022, gjëja më e rëndësishme është që fëmijët të mësojnë se si të parandalojnë shtatzëninë e paplanifikuar me kontracesion ($M_2=2.69$). Interesant është fakti se për temën e fundit, në vitin 2022 ulet përqindja e stafit pedagogjik që besojnë se duhet përfshirë, ndërkohë që në të njëjtën kohë ata që e pranojnë e konsiderojnë shumë të rëndësishme.

Motivimi i mësimeve që të përfshihen në EGJS

Përafërsisht rreth një e treta e mësimeve të anketuar në vitin 2020 kanë deklaruar se do të donin të jepnin mësim në shkollë për dymbëdhjetë temat e përmendura, dhe rreth 40% e tyre thanë se nuk do të donin (pjesa tjetër nuk ishte e sigurt). Në vitin 2022, siç shihet edhe nga Grafiku 4, gatishmëria e mësimeve dhe bashkëpunëtorëve profesional për të marrë pjesë në zbatimin e këtyre temave është në rënie, njëllonj edhe te stafi mësimeve në të dyja gjuhët mësimore. Kjo situatë paraqet ndryshim në krahasim me vitin 2020, kur te mësimeve që japin mësim në gjuhën maqedonase, gatishmëria statistiki ishte dukshëm më e lartë në krahasim me kolegët e tyre që japin mësim në gjuhën shqipe.

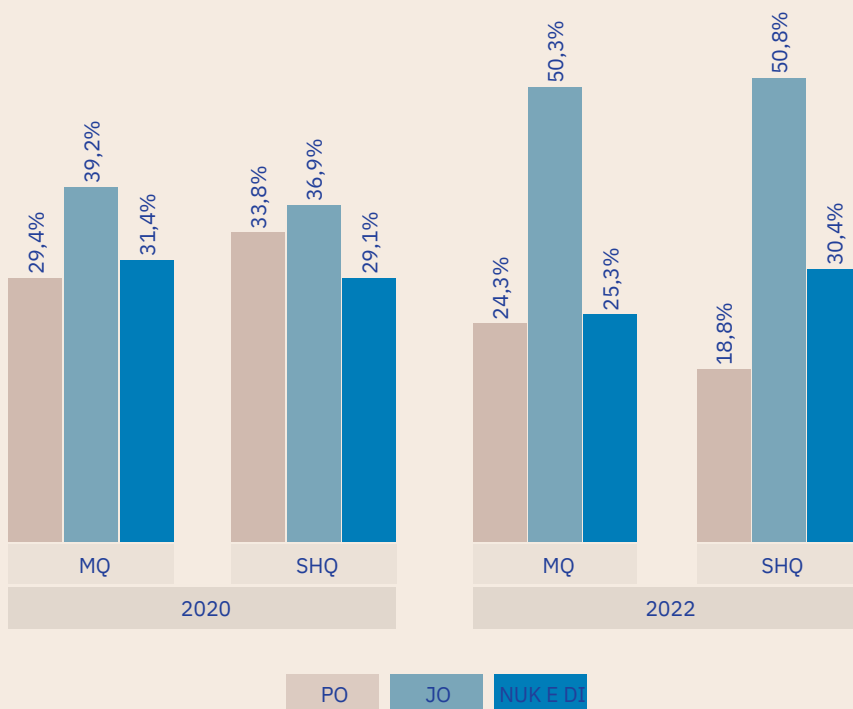
Grafiku 4. Interesimi për mbajtjen e mësimit për temat e cekura në vitin 2020 dhe 2022, gjithsej dhe sipas gjuhës në të cilën zhvillohet mësimi

Në pyetjen nëse do të dëshironin të trajnohen për realizimin e këtyre temave nga EGJS, në vitin 2020, pak më shumë se gjysma e mësimeve që japin mësim në gjuhën maqedonase thanë se nuk do ta bënin, 21,8% do të dëshironin vetëm nëse trajnimi do të zgjaste pak kohë, dhe 26.3% do të donin pavarësisht kushteve. Përqindja e mësimeve që japin mësim në gjuhën shqipe dhe janë të interesuar për trajnim në çdo rrethanë është identike – 26,5%, ndërsa janë të sigurt se nuk duan të jenë rreth 60%. Në vitin 2022, situata ka ndryshuar. Pavarësisht nga kushtet e trajnimit, në vitin 2022 dëshirojmë të trajnojmë 14,8% të mësimeve që japin mësim në gjuhën maqedonase dhe vetëm 12% të atyre që japin mësim në gjuhën shqipe. Shumica e mësimeve deklaruan se nuk dëshirojnë të trajnohen - 76,4% e mësimeve në gjuhën shqipe dhe 65,7% e mësimeve që punojnë në gjuhën maqedonase.

Rreth një e treta e mësuesve të anketuar në vitin 2020 u shprehën se do të donin të mbanin orë mësimore lidhur me temat për të cilat janë deklaruar për sa i përket nevojës dhe rëndësisë (grafiku 5). Kjo përqindje nuk është aspak e vogël, sidomos nëse merret parasysh se në anketë marrin pjesë edhe mësuesit e grupit klasor. Në hulumtimin e dytë, përqindja e interesimit që personalisht t'i ligjërojnë këto përmbajtje bie në rreth 25% për mësuesit që japin mësim në gjuhën maqedonase dhe 19,6% në gjuhën shqipe. Përqindja e madhe e mësuesve që përgjigjen se nuk e dinë, karakteristike për të dyja rastet e hulumtimit, e sugjerojnë mundësinë që numri i mësuesve të interesuar të jetë edhe më i madh.

Grafiku 5. Interesimi për mbajtjen e mësimit për temat e cekura në vitin 2020 dhe 2022 sipas gjuhës në të cilën zhvillohet mësimi

Ata që kanë shprehur gatishmëri për të mbajtur mësim nga EGJS, patën rastin të flasin për motivet që kanë të bëjnë me gatishmërinë e tyre. Në tabelën 1.²³ është paraqitur një krahasim ndërmjet përgjigjeve të dhëna në dy matjet, të dhëna nga kuadri mësues nga të dy gjuhët. Nga tabela shihet se ndryshimi më i madh ka ndodhur në motivimin e bazuar në perceptimin e rëndësisë së temave. Përderisa përqindja e zgjedhjes së këtij motivi te mësuesit me mësim në gjuhën maqedonase është në rënie, tek kolegët e tyre që japin mësim në gjuhën shqipe është duke u rritur ndjeshëm. Në kategoritë e tjera të motiveve PËR, nuk janë shprehur ndryshime të mëdha nga viti 2020 deri në vitin 2022.

23/ Përqindjet kumulative tabelat 1. dhe 2. kalojnë 100% sepse ishte dhënë mundësia për zgjedhje të më shumë se një përgjigje të ofruar

Tabela 1. Motivet për interesimin për realizim të mësimit nga EGJS – krahasimi 2020 dhe 2022, sipas gjuhës në të cilin zhvillohet mësimi

motivet PËR	2020		2022	
	MQ (N=167)	SHQ (N=30)	MQ (N=341)	SHQ (N=124)
supozoj se do të ketë interesim të madh te nxënësit	32,7 %	35,1 %	32,2 %	37,1 %
mendoj se temat janë shumë të rëndësishme	96,5 %	68,9 %	61,0 %	85,5 %
do të ishte e dobishme që ta plotësoj fondin e orëve	4,5 %	2,7 %	7,3 %	4,8 %
për mua personalisht vetë temat janë sfidë	18,4 %	8,1 %	14,3 %	12,1 %
mendoj se do të ishte e dobishme për avancimin në karrierë	7,2 %	2,7 %	5,8 %	4,8 %
tjetër	20,2 %	32,4 %	31,7 %	48,4 %

Ndryshimet në frekuencën e arsyeve të deklaruara për mungesën e interesit për zbatimin e temave relevante për EGJS janë paraqitur në tabelën 2. Ndryshimet më të rëndësishme kanë ndodhur te mësimeve që japin mësim në gjuhën shqipe, dhe atë në drejtim të një reduktimi të madh të zgjedhjeve të mosinteresimit të supozuar tek nxënësit dhe se temat nuk janë adekuate për moshën si arsye, ndërsa një frekuencë e shtuar e zgjedhjes së reagimeve të supozuara negative tek prindërit. Te mësimeve që japin mësim në gjuhën maqedonase është shtuar numri i atyre që thonë se nuk do të marrin pjesë në këtë mësim, sepse temat për ta personalisht nuk janë në përputhje me bindjet e tyre, si dhe ka arsye tjera për ta që nuk përmenden këtu, të cilët si zgjedhje i kanë përmendur pothuajse gjysmën e atyre që aktualisht nuk janë të interesuar të marrin pjesë në programin e EGJS. Për mësimeve që zhvillojnë mësim në të dy gjuhët, në përgjithësi, arsyeja më e zgjedhur është se ata mendojnë se temat nuk janë të përshtatshme për moshën 12-14 vjeç.

Tabela 2. Motivet për mosinteresim për realizimin e mësimit nga EGJS – krahasime 2020 dhe 2022, sipas gjuhës në të cilën zhvillohet mësimi

Motivet KUNDËR	2020		2022	
	MQ (N=167)	SHQ (N=30)	MQ (N=670)	SHQ (N=162)
supozoj se nuk do të ketë shumë interes tek nxënësit	6,4 %	35,1 %	6,7 %	13,6 %
mendoj se temat nuk janë për nxënësit 12-14 vjeç	17,5 %	68,9 %	28,1 %	39,5 %
kam mjaft orë dhe çdo gjë tjetër do të ishte barrë	23,7 %	2,7 %	17,9 %	14,8 %
disa nga temat janë kundër bindjeve të mia personale	4,7 %	8,1 %	12,7 %	8,6 %
në përgjithësi, jam i/e mbingarkuar me punë	16,4 %	0 %	16,4 %	10,5 %
kam frikë nga problemet për shkak të natyrës së temave	17,5 %	0 %	13,4 %	27,8 %
unë mendoj se prindërit do të kishin një problem me këto tema	22,5 %	2,7 %	28,8 %	26,5 %
tjetër	28,4 %	32,4 %	43,3 %	30,2 %

Pengesat e perceptuara për realizimin e suksesshëm të lëndës së EGJS në shkolla

Pjesëmarrësit në hulumtim janë pyetur se cilat, sipas tyre, do të ishin pengesat më të mëdha për realizimin e suksesshëm të temave nga sfera e edukimit seksual. Ata mund të zgjidhnin maksimumi tre nga 7 opsionet e ofruara. Përgjigjet e tyre, të ndara sipas vitit të hulumtimit dhe gjuhës së mësimit, janë paraqitur në tabelën 3. Nga kjo duket qartë se për mësuesin, në të dyja periudhat e hulumtimit, pengesa më e zgjedhur është jo gatishmëria e komunitetit që fëmijët të mësojnë tema të tilla, për të cilat ata vetë, sipas gjetjeve të këtij hulumtimi, në një shumicë të madhe konsiderojnë se janë të nevojshme dhe të rëndësishme për ta. Nga ana tjetër, njësoj si në hulumtimin e parë dhe në të dytin, pengesa më pak e zgjedhur është mosinteresimi i supozuar i fëmijëve për informacione nga sfera e seksualitetit në kontekstin shkollor, veçanërisht te mësuesin që japin mësim në gjuhën maqedonase. Ndryshimi më i madh nga njëri hulumtim në tjetrin në mesin e mësuesin që japin mësim në gjuhën shqipe ka ndodhur në frekuencën e perceptimit të reagimeve të prindërve si barrierë e mundshme (përqindja e zgjedhjes nga 50% zbritet në 32%, ndërsa te kolegët e tyre që japin mësim në gjuhën maqedonase, zgjedhja e këtij opsioni rritet me 10%). Opsionet lidhur me format e ndryshme të rezistencës që dalin nga mësuesin, nga të dy grupet, në të dyja rastet zgjidhen nga rreth

një e katërta e të anketuarve, me variacione të dukshme midis mësimit në të dy gjuhët lidhur me atë nëse vetë tema është një pengesë më e fortë ose ngurrimi i mësimit për të investuar për t'u trajnuar në një fushë të re tematike.

Tabela 3. Pengesat e perceptuara për realizimin e mësimit nga EGJS – krahasime 2020 dhe 2022, sipas gjuhës së mësimit

Pengesat	2020		2022	
	MQ (N=500)	SHQ (N=100)	MQ (N=870)	SHQ (N=182)
jo gatishmëria e komunitetit rreth asaj që fëmijët mësojnë për tema të tilla	59,4 %	64,0 %	65,2 %	49,5 %
rezistenca e mësimit për t'u marrë me tema nga sfera e seksualitetit	29,4 %	52,0 %	29,1 %	37,4 %
rezistenca e mësimit ndaj trajnimeve shtesë në një sferë të re	20,7 %	22,0 %	16,2 %	12,6 %
rezistenca e mësimit ndaj futjes së vazhdueshme të risive në mësimit	32,0 %	11,0 %	21,8 %	9,8 %
mundësia e rezistencës nga ana e prindërve	52,5 %	50,0 %	62,3 %	31,2 %
mungesa e interesit të fëmijëve për të mësuar rreth temave të tilla	13,2 %	21,0 %	14,4 %	20,3 %
tjetër	18,7 %	21,0 %	20,6 %	25,3 %

Rishikimi personal i mësimit ndaj përfshirjes së EGJS në shkollë

Në pyetjen e hapur për dhënien e komenteve lidhur me përfshirjen e EGJS-së në shkollë, pjesëmarrësit në hulumtimin nga viti 2020 kryesisht japin deklaratë që e konfirmojnë nevojën për futjen e temave nga sfera e shëndetit seksual dhe riprodhues. Këto deklarata, përveçse janë dominuese në numër, janë edhe më të shtjelluara. Në kuadër të kësaj kategorie, nënkategoritë si: mbështetje për përvetësimin e këtyre përmbajtjeve jashtë kurrikulës së rregullt edhe nga ana e personave që nuk janë mësimit në shkollë, mbështetje për vënien e përmbajtjeve në dispozicion të nxënësve, por me kusht mos të rritet ngarkesa e nxënësve dhe mësimit, mbështetje e shoqëruar me skepticizëm për gatishmërinë e mjedisit për një risi të tillë në arsim dhe respekt për rëndësinë e përmbajtjeve të shoqëruar me shqetësim për kompetencat e mësimit dhe mundësinë që ata të përfitojnë trajnim. Një pjesë e vogël e komenteve kanë të bëjnë me kategorinë që i referohet një qëndrimi shpërfillës për përfshirjen së EGJS-së dhe këto komente janë të shkurtra dhe pa shpjegime të hollësishme.

Analiza e përgjigjeve për të njëjtën pyetje të fituara dy vjet më vonë tregoi se temat dhe nëntemat kryesisht janë ruajtur dhe mund të identifikohen edhe të reja. Për një fotografi më objektive, kategorizimi është paraqitur me frekuenca në tabelën 4. Kategorizimi është bërë i kombinuar, me anë të zhvillimit deduktiv të temave dhe nëntemave, të plotësuar më pas me mënyrë induktive.

Tabela 4. Kategorizimi i qëndrimeve të shprehura personale të mësuesve 2022

Temat/Nëntemat	Numri i deklaratave		Gjithsej
	MQ	SHQ	
Pranimi...			
pa rezervë, ose me një tregues të dobisë	65	10	132
duke deklaruar kushte konkrete shtesë për atë (jashtë moshës)	31	3	
vetëm për moshat më të larta (klasa e nëntë e lart)	7	5	
duke vënë në dukje probleme të ndryshme të natyrës teknik (trajnimi i mësuesve, rritja e fondit të orëve etj.)	9	2	
Refuzimi...			
duke deklaruar se edukimi seksual është punë e prindërve	13	5	54
me arsyetimin se temat nuk janë për fëmijë	2	8	
për shkak se nuk ka nevojë	6	4	
me arsyetimin se parqet rrezik për fëmijët	2	4	
për shkak të arsyeve ideologjike/të vlerave	4	3	
mbi baza tjera	2	1	
Tjetër			
duke pretenduar se të gjitha temat janë tashmë pjesë përbërëse e lëndëve të tjera ose, mbështetje për t'i përfshirë ato pa e ngarkuar kurrikulën ose në suaza të një lënde tjetër	18	6	47
të ndryshme, të papërcaktuara	17	6	

Siç shihet nga tabela 4., kategoria e qëndrimit afirmativ ndaj përfshirjes së EGJS-së përmes përmbajtjeve të përmendura, si lëndë zgjedhore në klasën e 9-të, dominon qartë sipas frekuencës (N=75) në krahasim me të tjerat. Në këtë kategori janë përfshirë deklaratat përmes të cilave pjesëmarrësit në hulumtim ose deklaruan pa komente të mëtejshme se u pëlqente ideja, ose ishte e dobishme, ose ato në të cilat ata shpjeguan pse qëndrimi i tyre ishte pozitiv. Disa pohime të mëposhtme janë përzgjedhur si shembuj ilustrues²⁴:

Shembuj për pranim me arsytimin se është e dobishme:

“Mendoj se lënda e edukatës seksuale do të japë rezultate të mira dhe se edukimi do të jetë në dobi të madhe si për nxënësit ashtu edhe për shoqërinë në përgjithësi.”

“Edukimi seksual si lëndë zgjedhore mungon në arsim, sepse është shumë i rëndësishëm për shëndetin seksual të nxënësve.”

“Kjo duhet të përfshihet në mësim, por mjedisi duhet të përgatitet mirë. Fatkeqësisht, ne jetojmë në një shoqëri që nuk lexon mjaftueshëm dhe për këtë arsye i reziston çdo gjëje të re.”

Në përputhje me qëndrimin e përgjithshëm të pranimit, janë identifikuar edhe disa nëntema të tjera. Në vijim, sipas numrit më të përfaqësuar, janë klasifikuar deklaratat përmes të cilave mësuesit manifestojnë miratim për përfshirjen e përmbajtjeve të përcaktuara në mësim, por kanë një lloj rezerve apo këshillë që i referohet aspekteve të ndryshme të performancës mësimore, si p.sh., nëse duhet të jetë një lëndë e veçantë apo jo, nëse duhet të jetë aktivitet kurrikular apo jashtëshkollor etj., apo kush do të mund ta realizonte. Dy citimet e përzgjedhura janë veçuar si një pasqyrë e natyrës për këto deklarata:

Shembuj të pranimit të përmbajtjeve, duke specifikuar kushte specifike shtesë për këtë

“Mendoj se lënda e edukatës seksuale nuk duhet të përfshihet si lëndë zgjedhore që nxënësit të mos ngarkohen me lëndë të reja nga 8 orë çdo ditë. Duhet të integrohet në lëndët e biologjisë dhe edukatës qytetare në klasën e 9-të – mund të jetë mësim zgjedhor për nxënësit e interesuar me pëlqimin e prindërve; ose tema të përpunohet në punëtori me nxënësit e interesuar, mësuesit, me ekspertë, psikologë, mjekë, prindër.”

^{24/} Deklaratat citohen në deklaratat e tyre origjinale. Përkthimet nga gjuha shqipe janë bërë në mënyrë të tillë që të jenë sa më të afërta ndaj deklaratës origjinale

“Dëshiroj të theksoj se...tema...është e mirë, por së fundmi mësuesit mund t’i motivojmë ta punojnë vetëm me aspektin financiar... kështu nuk janë aq të motivuar...të paktën deri tani që e kam vënë re në përvojën time të shkurtër si pedagog.”

“Lënda duhet të ligjërohet nga ekspert, jo mësues i lëndëve të tjera me trajnim.”

Njëlloj me këtë është edhe kategoria përmes së cilës shprehet përkrahja për temat, por duke treguar se nxënësit janë të mbingarkuar me orët mësimore, ose se do të lindin probleme lidhur me kompetencat e mësuesve, reagimet e mjedisit etj.

Shembull për pranimin e përmbajtjeve, me theksimin e problemeve të ndryshme të një natyre teknike (trajnimi i mësuesve, fondi i orëve, etj.)

“Sa i përket pikëpamjes sime personale si mësues, unë jam për t’u mësuar këto tema, sepse vetëm kështu mund të ndërgjegjësohet komuniteti lokal. Por i qëndroj edhe qëndrimin të nxënësve se si ata edhe ne si mësues kemi shumë obligime.”

“Këto janë tema që vërtet duhen trajtuar, por mentaliteti arrogant i prindërve e bën të pamundur një gjë të tillë.”

Në një kategori të veçantë, vendosëm t’i veçojmë ato deklarata me të cilat pranohet ideja, por e tregojnë moshën kur duhet të përfshihet. Menduam se duhet të ishte një kategori më vete nga ajo e mësuesve, sepse edhe brenda disa përgjigjeve që e refuzojnë idenë, moshën përdoret gjithashtu si argument. Për dallim prej tyre, të anketuarit që mendojnë se duhet të ketë përmbajtje nga EGJS, ndërsa janë të shqetësuar për moshën, më së shumti përmendin se e mbështesin idenë por vetëm për nxënësit e moshave të larta në arsimin fillor apo të mesëm. Përveç kësaj, në këto deklarata ka pasur edhe arsye shtesë se cilat tema janë dhe cilat nuk janë të përshtatshme për moshën.

Shembujt për pranimin me theksimin e kufirit të moshës:

“Mendoj se kjo lëndë zgjedhore nuk është për fëmijët deri në klasën e 8-të. Ndoshta për nxënësit e klasës së nëntë.”

“Mendoj se edukimi seksual mund të futet në shkollat e mesme, jo në ato fillore... Së fundi, jam rreptësisht kundër kurrikulës që përmban tema që lidhen me homoseksualitetin, biseksualitetin, transeksualitetin, etj.”

“EGJS dhe përfshirja në mësim ndoshta është e nevojshme, por mendoj se moshë e zgjedhur është e gabuar, sepse shumica e fëmijëve 12-14 vjeç nuk e kanë arritur dhe nuk duhet ta arrijnë atë nivel zhvillimi. Për mendimin tim, duhet të futet që nga viti i parë apo i dytë i arsimit të mesëm e në vazhdim.”

Shumë më pak mësuesdhënës dhanë përgjigje që mund të klasifikohet në kategorinë e refuzimit të idesë. Kjo është e kuptueshme, sepse korrespondon me gjetjet e marra në pjesën sasiore të pyetësorit. Nëntema më e shumtë e qëndrimit refuzues është se edukimi për temat nga sferën e seksualitetit është përgjegjësi e prindërve, jo e shkollës. Në disa nga deklaratat, të anketuarit shpjegojnë se roli i prindërve duhet të jetë mbështetës, më së shumti për shkak të vlerave të ndryshme që janë baza e mesazheve në lidhje me sjelljen seksuale.

Shembujt për refuzim me theksimin e asaj se edukimi seksual duhet të jetë obligim i prindërve:

“Shumica e çështjeve dhe temave të përmendura mësohen në familje, jo në shkollë dhe nuk e kanë vendin atje.”

“Këtë tematikë duhet ta realizojnë të gjithë prindërit veçmas, sepse secili ka pikëpamje të ndryshme për këtë temë, ndaj mendoj se ky është imponim i mendimeve të ndryshme ndaj fëmijëve dhe prindërve.”

Më pas sipas sasisë është nëntema e kategorisë së refuzimit, e cila mbështetet në arsyetimin se nxënësit nuk kanë nevojë për këto përmbajtje, ose sepse tashmë janë mjaft të informuar nga burime të ndryshme, ose sepse vetë temat nuk janë prioritare për moshën e tyre. Në këtë nëntemë ndërlidhet edhe refuzimi kategorik, i cili shpjegohet me moshën e fëmijëve (N=6).

Qëndrimet refuzuese, të cilat bazohen kryesisht në arsye ideologjike/të vlerave, nuk janë të shumta, por janë të ashpra në shprehjen e rezistencës. Dy shembujt të tillë do të citohen këtu për ilustrim:

Shembujt për refuzim për shkak të arsyeve ideologjike/të vlerave:

“... Unë personalisht jam kundër barazisë gjinore. Dhe të gjithë ata që e mbrojnë të ashtuquajturën barazi gjinore i konsideroj të sëmurë dhe duhet të trajtohen urgjentisht.”

“Ju lutem, pa qëllime të fshehta dhe futjen e fushave nga komuniteti LGBT mbi fëmijët e pafajshëm, për të cilët sigurisht ka shumë tema prioritare në të cilat duhet të edukohen,

të rriten në këtë çështje dhe ta njohin thellë. Mos u bëni ngacmues dinakë me retorikë - sulmi është vetëmbrojtja më e mirë “mos diskriminoni”. Çdo gjë që është në fuqi dhe e fshehur, praktika e ka treguar se po thyhet!”

”Temë katastrofale, turp të diskutohen këto gjëra në shkollë!!”

Së fundi, në dy deklaratat, shtjellohet qartë se EGJS shihet si një rrezik për fëmijët, kryesisht për shkak të supozimit se kështu fëmijët do të marrin një nxitje për të hyrë më herët në marrëdhënie seksuale.

Analiza veçoi gjithashtu një kategori përgjigjesh në të cilat refuzimi ose pranimi i qartë nuk mund të njihet. Ato reduktohen në shpjegime se përmbajtjet e propozuara nuk janë asgjë e re, se tashmë janë plotësisht ose mund të mbulohen nga lëndët mësimore ekzistuese. Shpesh në këto deklaratat dënohet edhe mbingarkesa e nxënësve. Përveç kësaj nënteme, në kategorinë e përgjithshme të përmendur janë klasifikuar edhe deklaratat jashtëzakonisht të padefinuara ose më pak relevante me temën konkrete (si p.sh.: “u ndreqët, tash edhe kjo” etj.).

Konkluzione

Konkluzioni më i përgjithshëm që doli nga ky hulumtim është se te mësimit dhe të punësuarit në shërbimet profesionale në shkollat fillore mbizotëron një qëndrim afirmativ ndaj nevojës së futjes së mësimit formal për edukimin seksual, si dhe se në periudhën nga fillimi i zyrarizimit të idesë, deri në momentin e përfundimit të pilot projektit, mbështetja është në rënie të lehtë.

Mbështetja rrjedh kryesisht nga ndërgjegjësimi për rëndësinë e këtyre temave në zhvillimin dhe sigurinë e fëmijëve, por nuk përjashtohet që të jetë edhe për motive të tjera, si p.sh., vlera personale apo sisteme ideologjike, apo të zbuluarit e një mundësi për zhvillimin e vet profesional. Nga ana tjetër, përqindja e vogël e rënies së mbështetjes së përgjithshme mund t'i atribuohet në masë të madhe propagandës negative, e cila, në periudha të caktuara pas përditësimit të Konceptit për arsimin fillor, arriti përmasat e një demonizimi real të vetë idesë, e ndjekur nga shumë dezinformata dashakeqe.

Analiza e rezultateve konfirmoi edhe një herë se nuk ka temë ndaj së cilës të ketë më shumë rezistencë sesa pranim, megjithëse jo çdo teme i kushtohet një rëndësi e barabartë. Me fjalë të tjera, nuk ka asnjë temë që ka marrë një notë mesatare që tregon se për shkak se është e parëndësishme, nuk duhet të përfshihet me kurrikulën. Megjithatë, duhet theksuar se temat e vlerësuara më ulët për nga rëndësia sugjerojnë se disa nga mësimit mund të kenë një pritshmëri që programi të zbatohet përmes një perspektive të dominuar nga frika e pasojave të padëshiruara në sferën e seksualitetit, pa u trajtuar përmes këndvështrimit të drejtave të njeriut dhe në kompleksitetin e saj si pjesë e jetës njerëzore që ka rëndësi përtej funksionit riprodhues.

Ndoshta një nga ndryshimet më alarmante nga viti 2020 deri në vitin 2022 është lidhur me dëshirën e shprehur të mësimit që japin mesim në gjuhën shqipe për t'u përfshirë në zbatimin e një programi nga EGJS si lëndë zgjedhore. Rënia e interesimit për këta të anketuar është shumë më e madhe se sa për kolegët e tyre që punojnë në gjuhën maqedonase. Vështrimi i motiveve të shprehura për mospjesëmarrje në një realizim të tillë, sidomos ndryshimet nga një rast në tjetrin, flet për faktin se këta mësimit ose realisht kanë qenë të ekspozuar ndaj reagimeve negative të prindërve, ose, nga ana tjetër, kanë supozuar në bazë të debateve që janë zhvilluar përmes mediave, veçanërisht rrjeteve sociale. Megjithatë, edhe përkundër rënies së interesit, një numër i kënaqshëm i mësimit shfaqin gatishmëri për t'u përfshirë në trajnime dhe në zbatimin e përmbajtjeve që u nevojitet mësimit në zbatimin e EGJS.

Njëlloj si edhe me hulumtimin e mëparshëm, mësimit kryesisht supozojnë se realizimi me sukses i EGJS-së do të vështirësohej më së shumti nga faktorë jashtë shkollës, d.m.th. mungesa e vullnetit të përgjithshëm të komunitetit dhe prindërve për të siguruar edukimin sistematik të fëmijëve në sferën e seksualitetit, pavarësisht nga ajo që funksiononte si e përshtatshme për moshën dhe në një mjedis të kontrolluar e të sigurt. Kjo pikëpamje ka shumë gjasa të jetë e qëndrueshme, veçanërisht nëse merren parasysh gjetjet nga të dhënat cilësore. Edhe pse jo të gjithë të anketuarit iu përgjigjën pyetjes së hapur, shumica e reagimeve e mbështesin pa mëdyshje idenë që EGJS të jetë lëndë zgjedhore në klasën e nëntë. Në mesin e atyre që nuk ofrojnë mbështetje, mbizotërojnë dy motive - pikëpamja se edukimi seksual është detyrë e prindërve të cilët duhet të kenë të drejtë të zgjedhin se çfarë do të mësojnë fëmijët e tyre (kryesisht mes mësimit që japin në gjuhën maqedonase) dhe besimi se adoleshentët nuk duhet të marrin informacione nga sfera e seksualitetit (kryesisht te mësimit që japin në gjuhën shqipe). Frikësimet që vijnë nga grupet e organizuara në rrjetet sociale, si dhe presionet sociale të hapura dhe indirekte nga autoritetet në komunitet lidhur me përmbajtjen dhe synimet e EGJS-së, u pranuan nga vetëm disa prej të anketuarve si bindje të tyre personale. Për pjesën tjetër, këto aktivitete kontribuan në rritjen e rezervave, por jo në pranimin e kësaj perspektive të refuzimit të plotë të të drejtave të fëmijëve për t'u informuar në sferën e seksualitetit përmes sistemit arsimor.

Hulumtimi mbi qëndrimet e mësimdhënësve për përfshirjen e EGJS në arsimin fillor para dhe pas pilotimit të programit